

Sławomir Wadył

SPRAWOZDANIE Z BADAŃ WYKOPALISKOWYCH NA GRODZISKU ZWANYM „OKRĄGŁA GÓRA” W PASYMIU, POW. SZCZYTNO, STAN. 1 W ROKU 2018

Słowa kluczowe: Grodzisko, wczesna epoka żelaza, wczesne średniowiecze

Schlüsselwörter: Burgwall, Frühe Eisenzeit, Frühmittelalter

Keywords: Stronghold, Early Iron Age, Early Middle Ages

INSTYTUT PÓŁNOCNY
IM. WOJCIECHA KĘTRZYŃSKIEGO

Badania przeprowadzone w 2018 roku na grodzisku w Pasymiu w powiecie szczecińskim są kontynuacją prac z 2016 i 2017 roku¹. Grodzisko w Pasymiu od dawna jest przedmiotem zainteresowania archeologów. Było badane zarówno w XIX wieku², jak i latach 60. XX wieku³. Stanowisko znajduje się 1,5 km na północny zachód od Pasymia. Jest położone na półwyspie zwanym Ostrów, usytuowanym pomiędzy odnogami jeziora Kalwa, na niewielkim cyplu na zachodnim brzegu półwyspu (Ryc. 1).

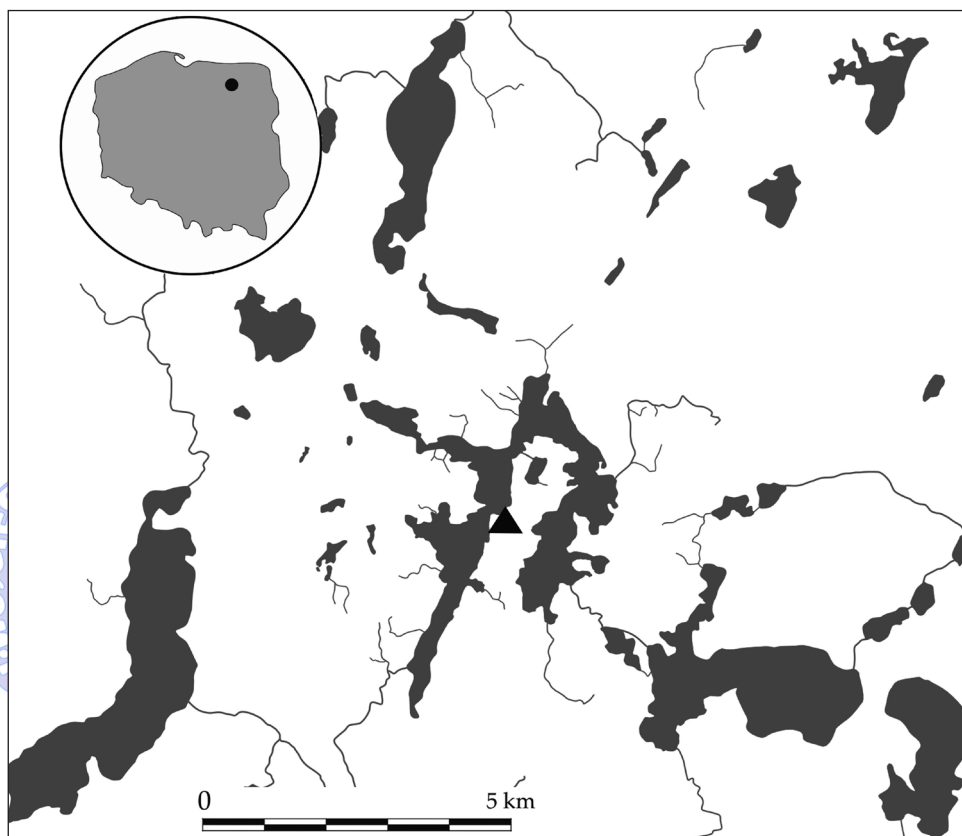
Dzięki przeprowadzonym w 2016 roku badaniom geomagnetycznym zlokalizowano wykopy z lat 60. XX wieku⁴, co umożliwiło wytyczenie nowej siatki arowej, uwzględniającej lokalizację wykopów archiwalnych i badanych obecnie.

¹ Badania zostały sfinansowane ze środków Narodowego Centrum Nauki przyznanych w ramach finansowania stażu po uzyskaniu stopnia naukowego doktora na podstawie decyzji numer DEC-2015/16/S/HS3/00533. Badania prowadzono w terminie 2–28 lipca 2018 r. W pracach brali udział Grzegorz Chojnowski, mgr Marcin Woźniak oraz studenci Uniwersytetu Warszawskiego i Uniwersytetu Gdańskiego. Na temat wcześniejszych badań: S. Wadył, *Sprawozdanie z badań wykopaliskowych na grodzisku zwanym „Okrągła Góra” w Pasymiu, pow. Szczytno, stan. 1 w roku 2016*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie, 2016, nr 2(292), ss. 379–382; idem, *Sprawozdanie z badań wykopaliskowych na grodzisku zwanym „Okrągła Góra” w Pasymiu, pow. Szczytno, stan. 1 w roku 2017*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie, 2017, nr 4(298), ss. 717–724.

² H. Boenigk, *Der runde Berg bei Passenheim*, Sitzungsberichte der Altertumsgesellschaft Prussia, 1880, Bd. 6, ss. 108–110; G. Bujack, *Der runde Berg bei Passenheim*, Sitzungsberichte der Altertumsgesellschaft Prussia, 1881, Bd. 7, ss. 108–110; idem, *Der Kuglacker Schlossberg und andere Wallberge*, Sitzungsberichte der Altertumsgesellschaft Prussia, Bd. 13, ss. 89–93.

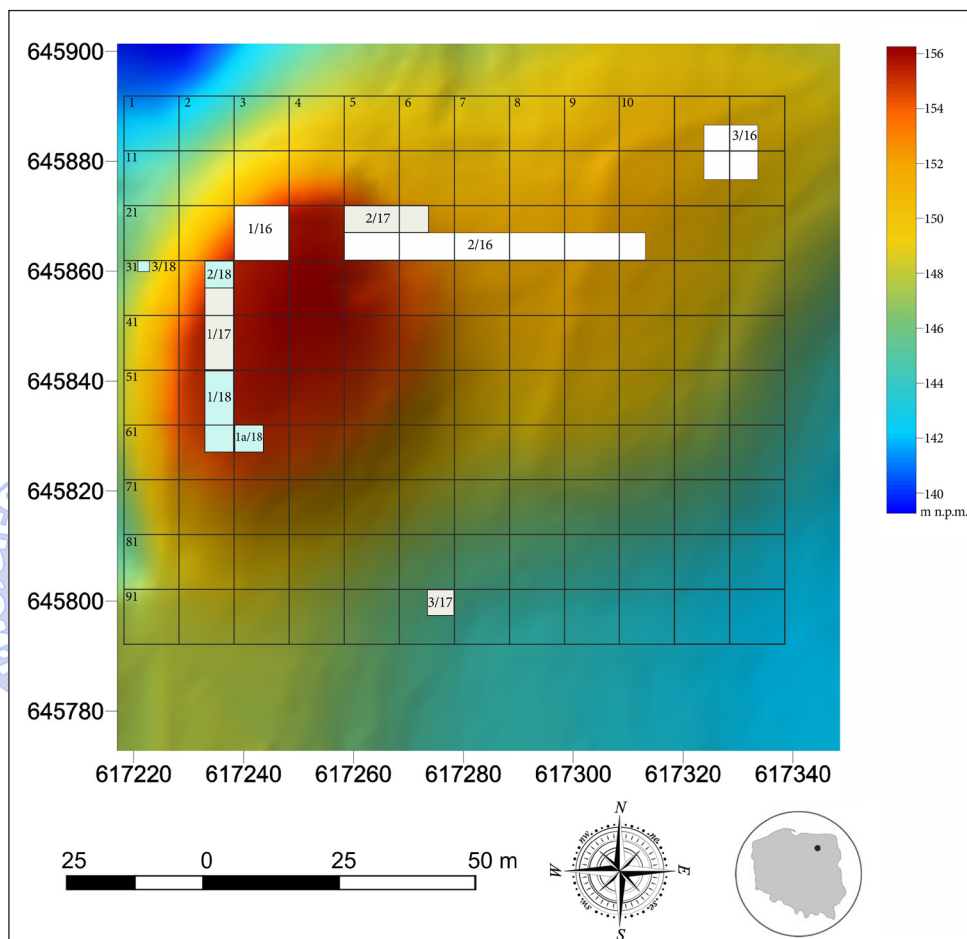
³ R. Odoj, *Sprawozdanie z badań wykopaliskowych na grodzisku zwanym „Okrągła Góra” w Pasymiu-Ostrowie, pow. Szczytno, w roku 1962*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie, 1962, nr 4, ss. 827–830; idem, *Wyniki badań grodziska z VI-VIII w. n.e. w Pasymiu, pow. Szczytno, a problemy kultury mazurskiej*, Rocznik Olsztyński, 1968, R. 7, ss. 113–147.

⁴ Badania zrealizował mgr Wiesław Małkowski z Instytutu Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego.

Ryc. 1. Lokalizacja grodziska w Pasymiu, pow. Szczytno. Rys. S. Wadył

W sezonie badawczym w 2018 roku wyeksplorowano trzy wykopy (Ryc. 2). Prace koncentrowały się głównie w obrębie *plateau* grodziska. Wykop 1 wytyczono w zachodniej jego partii (ha 1, ar 52, ćw. BD, ar 62, ćw. B) na przedłużeniu w kierunku południowym wykopu 1 z 2017 roku. Zajmował obszar o wymiarach 15×5 m. W toku prac wykop poszerzono w części południowej w kierunku wschodnim – otwarto ar 63, ćw. A nadając mu oznaczenie 1A. Wykop 2 usytuowano w północno-zachodniej partii grodziska, na stoku opadającym łagodnie w stronę jeziora (ha 1, ar 32, ćw. B). Wykop był styczny od południa do wykopu 1 z 2017 roku, zaś narożnikiem północno-wschodnim stykał się z narożnikiem południowo-zachodnim wykopu 1 z 2016 roku. Wykop miał wymiary 5×5 m. Ostatni z wykopów (oznaczony numerem 3) wytyczono u podnóża grodziska od strony jeziora (ar 31, ćw. A).

Ryc. 2. Pasym, pow. Szczytno, stan. 1. Lokalizacja wykopów z lat 2016-2018 w odniesieniu do siatki arowej na tle Numerycznego Modelu Terenu. Oprac. S. Wadył

Usytuowano go na wyraźnym wypłaszczeniu stoku, na kilkumetrowej szerokości tarasie. Wykop miał charakter sondażowy, a jego wymiary wynosiły 2×2 m. Łącznie badaniami objęto obszar o powierzchni 1,29 ara.

W wykopie 1 zadokumentowano nawarstwienia kulturowe o miąższości od 0,3 m (w części wschodniej) do około 1,5 m w miejscu, gdzie odkryto obiekty 4 i 13. Zarejestrowano dość klarowną sytuację stratygraficzną – pod warstwą humusu i podglebia (warstwy 1 i 2) odsłonięto piaszczyste i żwirowe nawarstwienia interpretowane jako calec (warstwa 3), na tle których zarysowały się stropy obiektów. Odkryte obiekty można zaszeregować do czterech kategorii: pierwsza to niewiel-

kich rozmiarów owalne jamy o średnicy około 1 m, druga to większych rozmiarów obiekty o funkcji mieszkalnej, trzecia to obiekty w postaci podłużnych rowków (analogiczne do odkrytych w latach 2016–2017), a także czwarta – doły posłupowe.

Do pierwszej grupy należy zaliczyć obiekty 6, 9, 12, 23/17. Prawdopodobnie wszystkie należy łączyć z młodszym horyzontem zasiedlenia „Okrągłej Góry” – z późnym okresem wędrówek ludów i początkami wczesnego średniowiecza (OWL/WŚ). Były to jamy o charakterze śmietnikowym bądź o bliżej niejasnej funkcji.

Szczególnie interesujące są obiekty zaszeregowane do drugiej kategorii. Były to pozostałości budynków o powierzchni wynoszącej około 20 m². Zaliczono tu obiekty oznaczone numerami: 4 i 13 oraz 9/17. Wszystkie reprezentują młodszy (OWL/WŚ) horyzont użytkowania tego miejsca. Obiekty 4 i 13 w niewielkich partiach zostały zarejestrowane i wyeksplorowane w latach 60. XX wieku. Obiekt 4 został odkryty na arze 52, ćw. D i 62, ćw. B. Odślonięty w trakcie tegorocznych prac obiekt miał 6,2 m długości i 4 m szerokości. Odznacza się tym samym największymi rozmiarami z dotychczas zarejestrowanych. Maksymalna zachowana miąższość jego nawarstwień wynosiła 1,4 m. Początkowo, w stropie obiektu rysował się jako jednorodny, w przybliżeniu prostokątny kształt z półowalną częścią po stronie północno-zachodniej. Na 3-4 poziomie eksploracji (około 30 cm od jego stropu) obiekt przybrał bardzo regularny prostokątny kształt o wymiarach około 4,2 na 3,2 m. Na głębokości około 50–60 cm od stropu zaobserwowano, że dzielił się on na dwie mniejsze jamy. W trakcie eksploracji pozyskano bardzo liczny zbiór materiałów źródłowych: 637 fragmentów ceramiki, 3959 szczątków zwierzęcych, a także 13 zabytków wydzielonych. Na szczególną uwagę zasługują brązowa bransoleta/kółko z haczykowatym zapięciem, starannie wykonana osełka z otworem do zawieszenia oraz pół bieguna żarna rotacyjnego. Od północno-zachodniej części jamy odchodził biegnący łukowato wzdłuż krawędzi wzgórza niewielkiej głębokości rów, analogiczny do rejestrowanych w poprzednich latach. Obserwacja relacji stratygraficznych sugeruje, że oba elementy są jednoczasowe. W bezpośrednim sąsiedztwie obiektu zarejestrowano dwie niewielkie owalne jamy, jedną po północno-zachodniej, drugą zaś po stronie południowo-zachodniej.

Kolejny z wyróżniających się obiektów (oznaczony numerem 13) został odślonięty na arze 63, ćw. A. Jego rozmiary w rzucie na poziomie stropu wynosiły 4,2 na 3,8 m. Razem z częścią odśloniętą podczas dawnych prac miał wymiary około 5 × 3,8 m. Największa zachowana miąższość obiektu miała blisko 1,6 m. W wypełnisku obiektu znaleziono 649 fragmentów ceramiki, 3752 szczątków zwierzęcych, a także 18 zabytków wydzielonych (m.in. fragmenty dwóch noży, dwie oselki, rogowe narzędzie do wyplatania sieci zaopatrzone w otworek do podwieszania czy żelazne szydło z zachowanym fragmentem drewnianej rękojeści). Pewnym novum

w porównaniu do dotychczas odkrytych obiektów była obecność fragmentów ceramiki wykonanej na kole, zwłaszcza w warstwie stropowej – warstwie 13a. Być może należy liczyć się z dwiema fazami użytkowania obiektu.

Zastanawiająca jest wyraźna dysproporcja w ilości odkrywanej w omawianych obiektach ceramiki i kości zwierzęcych. W obiekcie 9 z 2017 roku proporcje ceramiki do kości wynosiły 1 do 3, z kolei w obiektach 4 i 13 z 2018 roku jest to odpowiednio 1 do 6 i 1 do 6,5. Odkryte obiekty 4 i 13 to kolejne po obiekcie 9 z 2017 roku i przypuszczalnie obiektach 3 i 5 z 2016 roku relikty budynków o niewątpliwie mieszkalnym charakterze. Szczegółowych studiów i dalszych analiz będzie wymagała jednak kwestia ich konstrukcji. Wydaje się, że były to budowle o konstrukcji słupowej, a odkrywane w trakcie badań relikty są pozostałością części zagłębionych w ziemi.

Poza obiektami o charakterze gospodarczym i mieszkalnym odkryto również obiekt w postaci podłużnego rowku biegnącego po zewnętrznej krawędzi majdanu. Obiekt oznaczony numerem 5, zadokumentowany na arze 52, ćw. BD, biegł od południowo-zachodniej krawędzi obiektu 4 do krawędzi wykopu na 2 m ara 52, ćw. B (licząc od północy) i miał szerokość od 0,25 do 0,4 m. W przekroju miał profil U-kształtny, zaś jego miąższość sięgała 0,3 m. W wypełniku odkryto kilkanaście fragmentów ceramiki o chronologii OWL/WŚ. Dodatkowo odkryto pięć dołów postłupowych (oznaczone nr 7a-7e). Wszystkie były zlokalizowane na arze 52, ćw. D i tworzyły układ zbliżony do trapezu.

W wykopie 2 odsłonięto nawarstwienia kulturowe o miąższości od 1,5 do 1,75 m. Poniżej humusu i warstwy podglebia (warstwy 1 i 2) zalegała warstwa spływów o miąższości od 0,35 do 0,6 m (warstwa 3 i 3a) bogata w materiał zabytkowy. Oprócz licznych fragmentów ceramiki (853 ułamki) i kości zwierzęcych (935 fragmentów) odkryto m.in. dwie brązowe zawieszki romboidalne, nóż żelazny, fragmenty ciężarków tkackich, osełkę i przęślik. Poniżej zarejestrowano warstwy 4 i 5, przypuszczalnie o charakterze akumulacyjnym. Odkryto w nich bardzo dużo szczątków zwierząt (warstwa 4 – 737 fragmentów, warstwa 5 – 951 fragmentów) oraz fragmentów ceramiki (warstwa 4 – 601 fragmentów, warstwa 5 – 783 fragmentów), a także zabytków wydzielonych. Warto odnotować unikatową łyżeczkę do czyszczenia uszu, fragment grotu włóczni, dwa paciorki szklane, dwie osełki (warstwa 4) oraz paciorek szklany i pierścień brązowy (warstwa 5). Miąższość nawarstwień akumulacyjnych wynosiła przeciętnie 0,4–0,45 m.

W południowej części wykopu zadokumentowano kontynuację obiektu związanego z warsztatem tkackim odkrytym w 2017 roku. Obiekt oznaczony numerem 20/17 znajdował się między 2 a 3 m od licząc od zachodu i ciągnął się na odcinku około 1,4–1,5 m w kierunku północno-wschodnim. Odkryto w nim kolejne fragmenty ciężarków tkackich zainwentaryzowane pod 10 numerami inwen-

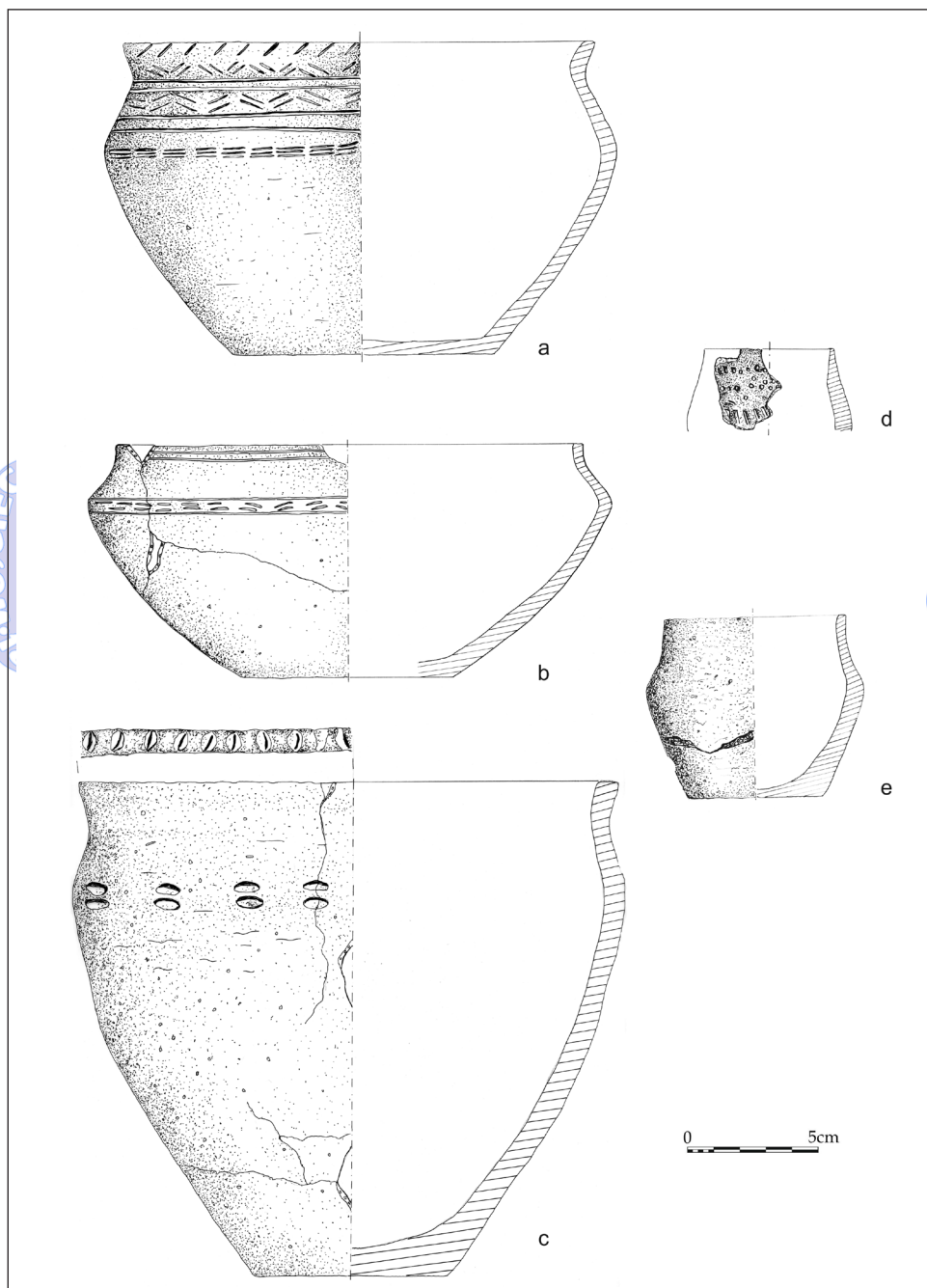
tarzowymi, igłę kościaną, ząb od grępla oraz przęślik, 403 fragmenty ceramiki oraz 355 szczątków zwierzęcych.

Na krawędzi stoku i majdanu zadokumentowano obiekt w kształcie rowka o łukowatym przebiegu. Został oznaczony numerem 9. W przekroju miał kształt U-kształtny, dość wyraźnie pochylony w kierunku stoku. We wschodniej i północno-wschodniej części wykopu, w dolnej części stoku zadokumentowano nawarstwienia (warstwa 11) i obiekty z wczesnej epoki żelaza (obiekty 12 i 15). Miąższość tych nawarstwień sięgała 0,2–0,25 m. Obiekt 12 to niewielka jama o dość regularnym prostokątnym kształcie w rzucie, zaś obiekt 15 to niewielki dołek postłupowy o owalnym kształcie o średnicy 0,3 m i zachowanej miąższości 0,2–0,25 m.

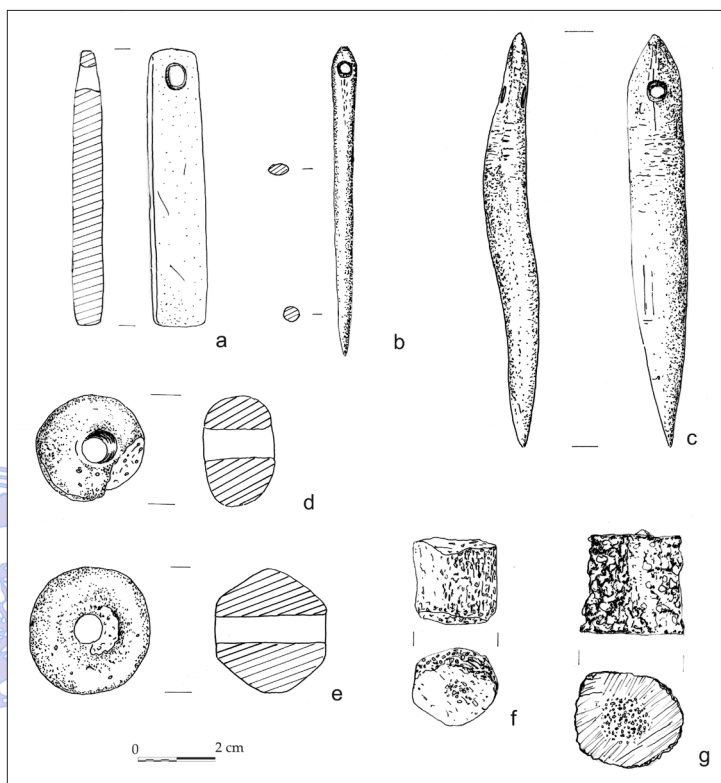
W wykopie 3 zarejestrowano nawarstwienia o miąższości wynoszącej przeciętnie 0,75 m. Poniżej współczesnego humusu i podglebia zalegała warstwa spływów (warstwa 3), w której odkryto 85 fragmentów ceramiki oraz 73 kości zwierzęcych. Jedyny zabytek wydzielony – grot strzały z zadziarami znaleziono w warstwie humusu. Być może, rdzawe struktury uznawane pierwotnie za calcowe, nie zawierające materiału zabytkowego będzie należało uznać za pozostałości dołów postłupowych czy innej formy umocnienia znajdującego się u podłoża wyniesienia.

W trakcie badań pozyskano liczny zbiór zabytków (zob. np. Ryc. 3, 4). Zespół ceramiki naczyniowej liczy 5 082 fragmenty (311 o metryce wczesnożelaznej). Odkryto kilkadziesiąt fragmentów polepy konstrukcyjnej. Szacowana liczba kości zwierzęcych wraz ze szczątkami ryb to 11 569. Zabytki wydzielone liczą 121 pozycji inwentarzowych. Odkryto dość rzadkie przedmioty, takie jak na przykład brązowa łyżeczka do czyszczenia uszu, kilka elementów wisiorka z zawieszkami romboidalnymi, rogowe narzędzie do wyplatania sieci oraz cztery paciorki szklane. Warto podkreślić odkrycie liczego zbioru ciężarków tkackich, który wraz z odkrytymi w ubiegłym roku tworzy najliczniejszy jak dotychczas zespół z ziem pruskich.

Pozyskany zbiór zabytków wnosi istotne informacje na temat chronologii założenia. Zdecydowana większość przedmiotów pochodzi z początków wczesnego średniowiecza (2 połowa VII – pierwsza połowa IX w.). W obiekcie 13, w stropowej warstwie (13A) odkryto kilkadziesiąt fragmentów ceramiki wykonanej na kole, co jest dość pewną przesłanką wskazującą, że należy się liczyć również z młodszym horyzontem zasiedlenia Okrągłej Góry.

Ryc. 3. Pasym, pow. Szczytno, stan. 1. Wybór ceramiki z badań. Rys. D. Żak-Boryszko

Ryc. 4. Pasym, pow. Szczytno, stan. 1. Wybór zabytków z badań. A – osełka, b – igła, c – narzędzie do wyplatania sieci, d, e – przęśliki, f, g – półprodukty z poroża. A – kamień, b – kość, c, f, g – poroże, d, e – glina. Rys. D. Żak-Boryszko

Sławomir Wadył, *Ein Bericht über Ausgrabungen in der Siedlung „Rundberg“ in Pasym, Kreis Szczytno, Stelle I im Jahr 2018*

Zusammenfassung

Im Jahr 2018 wurden die Ausgrabungen der Burgwall in Pasym, im Landkreis Szczytno fortgesetzt (Abbildung 1). Die Arbeiten konzentrierten sich hauptsächlich auf das Plateau der Burgwall. Während der Studie wurden drei Ausgrabungen ausgegraben (Abbildung 2). Der Graben 1 (15 × 5 m) wurde in seinem westlichen Teil auf der Verlängerung südlich des Grabens 1 ab 2017 markiert. Die Ausgrabung 2 (5 × 5 m) befand sich im nordwestlichen Teil der Burgwall am Abhang zum See hin. Der Graben 3 (2 × 2 m) ist am Fuße der Burgwall von der Seeseite aus markiert. Insgesamt umfasste die Studie eine Fläche von 1,29 Ar.

Besonders hervorzuheben ist die Entdeckung von zwei weiteren großformatigen Objekten (Objekte 4 und 13) mit Wohncharakter. Die Ergebnisse früherer Studien zeigen deutlich, dass sich Gebäude dieser Art am Rande befanden. Während der Forschung wurde eine große Sammlung von Funden erworben: 5.082 Keramikstücke, 11.559 Tierknochen und 121 Artefakten.

Übersetzt von Piotr Ambroziak

Sławomir Wadył, Report on the excavation at the settlement of "Round Hill" in Pasym, Szczytno district, site 1, in 2018

Summary

In 2018, excavations at the stronghold in Pasym in the Szczytno district continued (Figure 1). They were mainly concentrated on the area within the stronghold. Three excavations were carried out (Figure 2). Trench 1 (15 × 5 m) was situated in the western part on the extension south of Trench 1 from 2017. Excavation 2 (5 × 5 m) was located in the north-west part of the stronghold, on the slope descending towards the lake. Trench 3 (2 × 2 m) was located at the foot of the stronghold on the lake side. In total, the excavated area was 1.29 ar. Particularly noteworthy was the discovery of two large features (4 and 13) of a residential character. The results of previous studies clearly indicate that buildings of this type were located along the edge of the inner area of the stronghold. A large number of finds was recovered during the excavations: 5,082 ceramic fragments, 11,559 animal bone fragments and 121 artefacts.

Translated by *Aleksander Pluskowski*

dr Sławomir Wadył
Instytut Archeologii
Uniwersytet Warszawski
slawomirwadyl@wp.pl

Bibliografia

Boenigk [Hans]

1880 *Der runde Berg bei Passenheim*, Sitzungsberichte der Altertumsgesellschaft Prussia, Bd. 6, ss. 108–110.

Bujack Georg

1881 *Der runde Berg bei Passenheim*, Sitzungsberichte der Altertumsgesellschaft Prussia, Bd. 7, ss. 108–110.

1887 *Der Kuglacker Schlossberg und andere Wallberge*, Sitzungsberichte der Altertumsgesellschaft Prussia, Bd. 13, ss. 89–93.

Wadył Sławomir

2016 *Sprawozdanie z badań wykopaliskowych na grodzisku zwanym „Okrągła Góra” w Pasymiu, pow. Szczytno, stan. 1 w roku 2016*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie, nr 2(292), ss. 379–382.

2017 *Sprawozdanie z badań wykopaliskowych na grodzisku zwanym „Okrągła Góra” w Pasymiu, pow. Szczytno, stan. 1 w roku 2017*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie, nr 4(298), ss. 717–724.

Odoj Romuald

1962 *Sprawozdanie z badań wykopaliskowych na grodzisku zwanym „Okrągła Góra” w Pasymiu-Ostrowie, pow. Szczytno, w roku 1962*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie, nr 4, ss. 827–830.

1968 *Wyniki badań grodziska z VI–VIII w. n.e. w Pasymiu, pow. Szczytno, a problemy kultury mazurskiej*, Rocznik Olsztyński, R. 7, ss. 113–147.